JAUTAKIŲ (MAŽEIKIŲ RAJ.) PILIAKALNIO IR GYVENVIETĖS TYRINĖJIMAI 1975 METAIS

Jonas Stankus

Lietuvos TSR MA II 1975 m. tyrinėjo Jautakių piliakalnį ir gyvenvietę[1]. Jautakių piliakalnis yra 6 km į V nuo Mažeikių, Ventos kair. krante, Ventos ir Gilupio santakoje esančiame aukštumos iškyšulyje.

Piliakalnio aikštelė yra beveik lygiagretė Ventai. Aikštelės ilgis Š-P kryptimi 60 m, plotis Š gale - 33 m, o P gale - 6-7 m. Ji laipsniškai nuolaidėja P kryptimi, ir aukščio skirtumas aikštelės Š ir P galuose siekia 6 m.

Nuo piliakalnio į Š esančioje aukštumoje yra gyvenvietė. Gyvenvietės pėdsakai pastebimi apie 1,5 ha stačiakampiame plote. Jos ilgis Š-P kryptimi 160 m, plotis Š gale - 130 m, o P gale - 65 m. Gyvenvietės V ir PV kraštas laipsniškai nuolaidėja V-PV kryptimi ir pereina į bevardžio upelio slėnį.

Jautakių piliakalnis pirmą kartą paminėtas F. Pokrovskio 1899 m.[2], vėliau - P. Tarasenkos[3]. Jį mini Mažeikių kraštotyrininkas St. Ličkūnas[4] ir vėlesni autoriai[5].

---

[1] А. Мяркевичюс, Й. Станкус, Раскопки городища и селища Яутакяй, - Ао 1975 года, М., 1976, с. 440-441.

[2] Ф.В. Покровский, Археологическая карта Ковенской губернии, Вильна, 1899, с. 81.

[3] P. Tarasenka, Lietuvos archeologijos medžiaga, K., 1928, p. 143.

[4] St. Ličkūnas, Mažeikių apskrities piliakalniai, - "Gimtasai kraštas", 1934, Nr. 1, p. 50.

[5] Lietuvos TSR archeologijos atlasas, II, V., 1975, p. 72.

1975 m. buvo iškasti 2 plotai 80 m^2 piliakalnio aikštelės P dalyje. Čia rastas 0,3-1 m kultūrinis sluoksnis. Aptiktos atulpavietės, lipdyta bei žiesta keramika.

Piliakalnio P papėdėje buvo tiriamos 3 perkasos, kurių bendras plotas - 156 m^2. Čia buvo aptikti 3 gynybiniai grioviai, turėję po 3 m pločio ir iki 1,5 m gylio. Gyvenvietėje tyrinėjimai vykdyti aikštelės P dalies V krašte ir Š dalies ŠP pakraštyje. Iš viso ištirtos 36 perkasos, kurių bendras plotas - 646 m^2.

Gyvenvietės kultūrinio sluoksnio storis siekia 0,2-0,8 m (plotai Nr. 3, 4, 8-12, 17-20). Tik 0,2 m storio kultūrinis sluoksnis pastebėtas jos Š dalyje. Kultūrinis sluoksnis labai suardytas žemės įdirbimo metu.

Gyvenvietės V pakraštyje, plotuose Nr. 3, 9-12, 17, 19 aptikta 17 židinių. Židiniai labai suardyti įdirbant žemę, išlikę tik jų pagrindai, kuriuos sudaro viena ar dvi akmenų eilės (apie 20-30 cm aukščio). Židinių dydis įvairus - 60x90, 100x120 cm. Jie sukrauti iš įvairaus kiekio (15-48) ir dydžio (5x10, 10x20 cm) akmenų. Akmenys labai apdegę, perdegę, daugelis net suirę.

Po židinių akmenimis susidaręs gana tamsios žemės sluoksnis, kuriame pastebima daug medžio angliukų, sudegusių kaulų. Matyt, šie židiniai buvo naudojami ilgesnį laiką. Židiniuose, tarp akmenų, aptikta daug medžio anglies, lipdytų lygiu paviršiumi puodų šukių, gyvulių kaulų, dantų. Kai kuriuose židiniuose rasta po geležies gargažę, kurios, matyt, į židinius pateko atsitiktinai.

Palei kai kuriuos ploto Nr. 9 židinius pastebėtos tamsios apvalios ar ovalo formos 8-10 cm skersmens, 25-30 cm gylio duobutės. Tikriausiai šie židiniai buvo apsmaigstyti kuoliukais, kurie prilaikė tvorelę-sienelę, apsaugančią židinį nuo vėjų ir lietaus. Plotuose Nr.

3, 9, 12, 16 aptikta 16 stulpaviečių. Jų skersmuo paviršiuje 40-50 cm, o gylis iki 70-80 cm. Stulpaviečių duobėse, nuo viršaus iki pat dugno, rasta akmenų, kurie, matyt, prilaikė stulpus. Tarp akmenų rasta medžio anglies gabalėlių. Tai rodo, kad stulpai sudegę ar prieš įkasant galėjo būti specialiai apdeginti, kad ne taip greitai pūtų.

Tiksliai nusakyti, ką prilaikė šie stulpai, sunku, nes jie išsidėstę gana įvairiai. Plote Nr. 3, kv. 3A ir 8A aptiktos 2 stulpavietės Š-P kryptimi 5 m atstumu viena nuo kitos. Tarp jų, kv. 5-6A ir 7A, rasti 2 židiniai. Plote Nr. 12 (lygiagrečiai plotui Nr. 3 iš R pusės) rastos dar 4 stulpavietės. 2 iš jų, kv. 8BC ir 8 D, išsidėsčiusios R-V kryptimi 2 m atstumu, matyt, siejosi su ploto Nr. 3, kv. 8A esančia stulpaviete.

Taigi stulpavietės, esančios ploto Nr. 3, kv. 3A, 8A ir ploto Nr. 12, kv. 8BC, 8D, sudaro statų kampą. Greičiausiai čia būta kažkokio keturkampio statinio.

Stulpavietė aptikta ir plote Nr. 9, esančiame lygiagrečiai plotui Nr. 3 iš V pusės. Tačiau ryšio tarp šios stulpavietės ir aukščiau minėtųjų nepavyko nustatyti.

Be to, plotuose Nr. 3 ir 9 rasta daug tinko gabalėlių, kuriuose išlikę sienojų atspaudai. Čia pat pastebima daug medžio anglies gabalėlių. Visa tai rodo, kad plotuose Nr. 3, 9, 12 yra stovėjęs kažkoks stulpinės konstrukcijos pastatas.

4 m į V nuo plotų Nr. 8, 9, 10 (bevardžio upelio slėnyje) aptikta iš akmenų krauta sienelė, juosianti gyvenvietę iš V. Ji prasideda gyvenvietės P dalyje (plote Nr. 20) ir tęsiasi apie 42 m, pamažu sukdama į ŠR. Sienelės viršutinė dalis labai suardyta įdirbant žemę. Geriau išsilaikęs jos P galas (plotai Nr. 20, 19, 18, 17), labiau užneštas žemėmis. Čia išlikęs jos aukštis siekia 20 cm (2 akmenų

eilės). ŠR kryptimi (plotuose Nr. 22, 23, 24) sienelė, kaip ir visas terenas, laipsniškai kyla ir išeina arčiau paviršiaus, todėl čia ji labai suardyta. Išlikusi tik 1 akmenų eilė, bet ir ji daugelyje vietų suardyta (akmenys išskleisti po visą plotą).

Sienelės plotis - 40-50 cm. Ji krauta iš 10x10, 15x20 cm dydžio akmenų. Akmenis rišančios medžiagos (molio) nerasta. Sienelės viršutinė dalis neišlikusi, nežinome, koks buvo jos aukštis. Vis dėlto reikia manyti, kad sienelė turėjo gynybinę paskirtį - saugojo gyvenvietę iš V, ŠV, o gal ir iš Š (Š dalyje 1975 m. jos neieškota).

Tyrinėjant Jautakių gyvenvietę, buvo rasti 24 įvairūs žalvariniai, geležiniai, keramikiniai dirbiniai. Dirbiniai rasti gyvenvietės PV dalyje (plotai Nr. 2, 3, 4, 8, 9, 17-20).

Iš žalvarinių dirbinių paminėtini - smarkiai profiliuota segė, paplatinta priekine dalimi žiedas, pasaginė cilindriniais galais segė, 73,95 g svorio trikampio skersinio piūvio formos žalvario žaliavos lazdelės dalis, 2 fragmentai grandinėlių, vielos, diržo apkalo fragmentas.

Iš geležinių daiktų rasta - dalgio geležtės fragmentas (4cm pločio), 3 peiliai, yla ir 2 fragmentai, cilindrinė spyna, skiltuvo ir kalavijo rankenos skersinuko fragmentai.

Plotuose Nr. 4, 9, 10, 12, 20 rasta geležies gargažių. Tačiau neaišku ar jas skirti prie geležies lydymo atliekų, ar prie kalvės atliekų. Ploto Nr. 11 kv. 90 rastas molinio puodelio (plokščiu dugnu) 7 cm aukščio fragmentas.

Gyvenvietės plotuose Nr. 3, 4, 9-12, 17-20 aptikta nemaža keramikos. Vyrauja lipdyta lygiu paviršiumi keramika. Žiestos keramikos terasta tik pavienės šukės.

Remdamiesi kasinėjimų medžiaga, galime teigti, kad Jautakių

gyvenvietėje žmonės apsigyveno pirmaisiais m.e. amžiais. Gyventa joje visą I m.e. tūkstantm. ir II tūkstantm. pradžioje.

NARKŪNŲ (UTENOS RAJ.) GYVENVIETĖS TYRINĖJIMAI 1975 METAIS

Regina Volkaitė-Kulikauskienė

Narkūnų vietovė yra apie 3 km į PV nuo Utenos. Čia, kairėje kelio Utena-Pakalniai pusėje, yra visas archeologinių paminklų kompleksas, kurį sudaro du greta vienas kito esantys piliakalniai ir jų vakarinėje dalyje išlikusi senovės gyvenvietė.

Piliakalniai paprastai vadinami "didysis" ir "mažasis" dėl jų nevienodo dydžio[1]. Pirmasis neretai vadinamas Utenio pilimi, o antrasis - jo kapu. Piliakalniai nuo seno atkreipė istorikų dėmesį. Jau XVI a. M. Stryjkovskis ieško Utenio sostinės, tuo pačiu ir Utenos miesto užuomazgos. Atrodo, kad Utenio pilimi jis laiko Pakalnių piliakalnį, tačiau domėjimasis Narkūnų paminklais nuo to laiko auga, ir į visą senąją istorinę, archeologinę bei kraštotyrinę literatūrą Narkūnų piliakalniai įėjo, kaip Utenio pilis, davusi pradžią Utenos miestui[2].

---

[1] Smulkesnį jų aprašymą žiūr. Lietuvos TSR archeologijos atlasas, II, V., 1975, p. 116-117.

[2] F. Wilczynski, Wędrowka do gor Utenesa, Xiążęcia Litwy założyciela Uciany, - "Tygodnik Peterburgski", 1836, XIV, p. 559-560; M. Balinski, Starożytna Polska, III, Warszawa, 1846, p. 276-279; Slownik geograficzny, XII, Warszawa, 1892, p. 740; Ф.В. Покровский, Археологическая карта Ковенской губернии, Вильна, 1899, с. 100; P. Tarasenka, Lietuvos archeologijos medžiaga, K., 1928, p. 189.